

МЕЂУНАРОДНА ОРИЈЕНТАЦИЈА ПОСЛОВАЊА КАО ЧИНИЛАЦ ЕКОНОМСКЕ СТАБИЛНОСТИ И НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Бобан Дашић

Алфа универзитет, Факултет за финансије, банкарство и ревизију, Београд

Дејан Дашић

Висока школа академских студија, Академија за пословну економију, Чачак

Радмила Тркља

Висока економска школа струковних студија Пећ (у Лепосавићу)

У раду се разматра веза између међународне оријентације пословања страних инвеститора и економске стабилности и националне безбедности. У основи друштвеног развоја налазе се управо економија и економски раст, који је у данашње време, посебно у неразвијеним и земљама у транзицији, незамислив без страних директних инвестиција, тј. без међународне оријентације пословања компанија. Привреде ових земаља карактерише недостатак домаћих ресурса и инвестиција и, стога, велика потреба за додатним инвестицијама из иностранства. Међутим, шири контекст друштвеног развоја мора садржати, поред концепта економске стабилности, а који је у данашње време незамислив без страних директних инвестиција, и решавање питања националне безбедности. Управо због тога је успешно функционисање државе у сектору безбедности, поред економске стабилности, један од основних фактора који утичу на одлуку страног инвеститора о потенцијалном улагању у ту земљу.

Циљ рада јесте да укаже на значај међународне оријентације пословања и њену улогу у концепту економске стабилности и националне безбедности.

Кључне речи: *међународна оријентација пословања, стране директне инвестиције, економска стабилност, национална безбедност*

Увод

Економска стабилност земље је веома значајан фактор за нормалну егзистенцију друштва. Постојањем економске стабилности ствара се и политичка стабилност, што је предуслов да се економско благостање настави и траје у

оквиру једног друштва. Међутим, предуслов економског, али и сваког другог развоја једног друштва, јесте безбедно окружење, због чега се националне државе труде да створе безбедан амбијент. Главни субјекти и заштитници безбедног амбијента јесу државни безбедносни, односно одбрамбени, али и законодавни и извршни апарат. Стварањем јаког безбедносног апарата држава шаље јасан одговор свим потенцијалним претњама по њену националну безбедност да неће толерисати никакве нападе и угрожавања своје стабилности, а уколико се то буде десило имаће средства да брзо одговори на њих.

С обзиром на то да је национални економски систем у функцији свих осталих државних ресора и сфера друштвеног живота, његов развој и заштита су витални национални приоритети и интереси сваке модерне државе која тежи економској стабилности, самосталности и безбедности. Економски чиниоци су круцијални за изградњу националне безбедности сваке државе. Они кроз економски систем омогућавају нормално функционисање система. Приоритет економске политике јесте одржив развој са тенденцијом дугорочно експанзивног развоја и висока стопа привредног раста, као значајна мера подршке јачању привредне стабилности државе.¹

Држава кроз економско улагање осигурава економску и националну стабилност, што јој даје могућност да повећа своју моћ. У последње време, поред јаке војне индустрије,² војни туризам све више представља моторну снагу економског развоја појединих држава.³ Економска моћ је услов јачања политичке моћи, а јачањем економске и политичке моћи расте свеукупна друштвена моћ једног друштва.

Економски односи који се успостављају у процесу производње и расподеле, као најважнији друштвени односи, одређују друштвено и политичко уређење земље, квалитет живота становништва, степен развоја националног система безбедности, економску и политичку моћ земље у међународним односима, што их чини битном детерминантом националне безбедности. Економски прогрес по којем се мери економска развијеност земље зависи од низа економских параметара као што су: фискална и развојна политика владе, однос према страним инвестицијама, глобални економски трендови, цене енергената, цикличних економских периода иманентних капиталистичким привредама, конкретних проблема везаних за сваку појединачну економију итд.

Данас је кумулативно највећа опасност, ризик и претња по националну безбедност, њену независност и стабилност политичког система везана за економски систем.⁴ Деструктивни економски процеси и негативни економски резултати имају веома неповољан утицај на стабилност политичког система, а самим тим и по националну безбедност. Због самог значаја економских активности по националну безбедност потребно је обезбедити могућности за унапређење економског система зе-

¹ Влада Републике Србије: Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009, стр. 21. <http://www.kombeg.org.rs/Slike/CeBezbednost/statika/Strategija%20nacionalne%20bezbednosti%20Republike%20Srbije.pdf> 21.08.2016.

² Војна индустрија СФРЈ доносила је преко милијарду долара годишње крајем осамдесетих година прошлог века.

³ Дашић Дејан: „Ребрендирање војске Србије”, *Војно дело*, јесен 3/2014, 197-207.

⁴ Шетић Владимир: Тајне службе у функцији економске безбедности, Београд, Актер, 16. септембар 2012., стр. 38.

мље, како на корпоративном нивоу, тако и на макроекономском. Због недостатка сопствених средстава Србија је, као и већина неразвијених земаља и земаља у транзицији, принуђена да користи иностранна средства за финансирање привредног раста и развоја, као и због економске и националне стабилности.

Стране директне инвестиције (СДИ) и њихова међународна оријентација пословања постале су главни носиоци раста не само појединих националних привреда него и целокупне светске привреде.

Шта подразумева међународно пословање?

У данашњем глобализованом свету свако пословање је међународно пословање. Прошло је време када је разумевање домаћег пословања било довољно да се просперира.⁵

У литератури постоје широка и различита схватања појма међународног пословања. По једнима, појам међународно пословање обухвата набавку и продају производа и услуга у две или више земаља, док је менаџмент лоциран у једној. По другима, овај појам се односи само на неколико стотина до хиљаду највећих предузећа, која имају своје производне и пословне јединице лоциране и ван сопствене земље. Између ова два екстрема, која представљају границе и одређују сву ширину и комплексност наведеног појма, међународно пословање обухвата и све прелазне облике и форме интернационализације предузећа који се налазе у том распону.⁶ Међународно пословање може се једноставно дефинисати као пословање чије се активности одвијају преко националних граница. То су пословне трансакције које предузимају појединци или компаније, а које укључују најмање две земље. Поједини аутори под појмом међународно пословање подразумевају економске трансакције које чине, како трговина, као у случају извоза и увоза, тако и СДИ, као у случају компанија које отпочињу пословање у другим земљама.⁷ Друга група аутора под појмом међународно пословање подразумева не само међународну трговину и међународну производњу, него и растућу услужну делатност у секторима као што су транспорт, туризам, пропаганда, грађевинарство, трговина на мало и велико и средства јавног информисања.⁸ Пословне активности појединаца или компанија у иностранству обухватају, поред наведеног, и различите области пословања, као што су: истраживања међународних тржишта, извоз и увоз, лиценце и франшизинг, партнерства са предузећима из других земаља, директне инвестиције у иностранству и друге активности међународне оријентације.

Разлика између међународног пословања и домаћег је у томе што компанија која послује ван националних граница мора да се носи са дејствима и факторима, ка-

⁵ Rugman Alan and Simon Collins: *International Business*, Pearson Education, Harlow, 2009, p. 5.

⁶ Ракита Бранко: *Међународни менаџмент*, ЦИД, Економски факултет, Београд, 2003, стр. 23.

⁷ Rugman Alan and Simon Collins: *International Business*, Pearson Education, Harlow, 2009, p. 7.

⁸ Ball Donald A., Geringer J. Michael, McNett Jeanne M. and Michael S. Minor: *International Business: The Challenge of Global Competition*, 13th edition, McGraw-Hill, USA, 2012, p. 8.

ко домаћег тако и спољњег, међународног окружења, док се компанија која своје пословне активности обавља унутар граница једне земље суочава само са унутрашњим, домаћим окружењем. У данашње време, ниједна домаћа компанија није у потпуности изолована од дејства спољњег, односно међународног окружења, јер се њихове снаге и утицаји често протежу и на домаће тржиште (нпр. увек постоји могућност да ће домаћа фирма морати да се суочи са конкуренцијом од иностраних увозника или иностраних конкурената који су подигли своју фабрику и отпочели пословање на домаћем, њеном сопственом тржишту).

За компаније које међународно послују примарно се истиче значај међународног окружења, које укључује интеракције, како између фактора домаћег и иностраног окружења, тако и између фактора иностраног окружења две или више земаља у којима компанија послује.⁹ Од краја двадесетог века до данас међународно окружење се веома брзо мења, па је доношење одлука много комплексније него раније, а нарочито комплексније од пословања које се одвија у потпуно домаћем окружењу.

Сусретање са другим, различитим културама приликом међународног пословања, повећава његову комплексност. Боље познавање других култура може да буде опредељујући кључ успеха у међународном пословању, док њихово непознавање може водити неуспеху.

Експанзија међународног пословања

Међународно пословање датира још из далеке прошлости. Колико је далека та прошлост говори податак да су у време пре нове ере феничански и грчки трговци слали своје представнике у иностранство да продају своју робу. Међутим, међународно пословање је тек у новијем периоду постало предмет значајнијег истраживања. Тај период се поклапа са растућом глобализацијом светске привреде и пословања.

Најинтензивнији пораст међународне оријентације и међународних активности компанија, а тиме и међународног пословања, дешава се у другој половини двадесетог и почетком двадесет првог века. Стране директне инвестиције се користе као индикатор који открива колико брзо се одвијала експанзија међународног пословања.¹⁰ Пре него што објаснимо глобалне токове, осврнућемо се на сам појам СДИ. Постоји мноштво дефиниција тог појма, од којих ћемо поменути две. По дефиницији Међународног монетарног фонда, стране директне инвестиције представљају улагање капитала од стране компаније једне земље у неку производну или економску активност у другој земљи (у виду стварања нове компаније, улагања у постојећу

⁹ Радевић Борислав, Стојадиновић Јовановић Сандра, Дашић Бобан: Међународно пословање и финансирање, Државни универзитет у Новом Пазару, Депарتمان за економске студије, Интерпринт, Краљево, 2016, стр. 24.

¹⁰ Инвестиције, које предузимају компаније из једне земље у друге компаније у иностранству, путем којих улазе на инострана тржишта, остварују међународну експанзију свог пословања и стичу власничку контролу и контролу управљања над компанијама у иностранству.

компанију или учешће у заједничком пројекту), при чему та компанија задржава власништво над уложеним капиталом.¹¹ По дефиницији ОЕЦД-а, предузеће са страном директном инвестицијом је оно у којем један страни инвеститор поседује 10% обичних акција или гласова, али ипак има могућност да ефективно утиче на управљање предузећем.¹²

И поред разлика приликом дефинисања СДИ, постоје одређене заједничке карактеристике које мора да поседује инвестиција да би се сматрала страном, а то су:

- мора бити учињена у другој земљи у односу на земљу инвеститора;
- мора бити учињена са намером дугорочног повезивања страног директног инвеститора и предузећа СДИ;
- треба да обезбеди страном инвеститору значајан степен контроле и управљања предузећем.¹³

У новије време, генерално дејствује шест група чинилаца брзог раста СДИ у светској привреди: а) либерализација и дерегулација међународног тржишта капитала, б) кодификација система заштите страног капитала (тзв. национални третман) која у новије време подстиче реинвестирање профита, в) растући технолошки јаз између појединих категорија земаља (висок и недостижан финансијски праг уласка у подручја нових технологија), г) нови приступи у развојним и економским политикама (концепт отворене привреде са флексибилним курсом), са ослоном на новим својинским (приватизација у земљама централне и источне Европе) и спољно-трговинским (слободне царинске зоне у НР Кини) режимима, који стварају стимулативни амбијент за приливе страног капитала, д) успешне стабилизационе и макроекономске политике низа значајних земаља у развоју (Бразил, Мексико...) са високим коефицијентом сервиса спољњег дуга и е) појава нових земаља са вишком капитала и потребом стварања нових тржишта (земље југоисточне Азије, тзв. „Мали Тигрови“).¹⁴

Глобални токови страних директних инвестиција

Светски сток¹⁵ излазних СДИ је са 551 милијарди УСД у 1980. години¹⁶ порастао на 24.983 милијарде УСД у 2015. години¹⁷, што је представљало повећање од преко 45 пута за 35 година.¹⁸ Светски сток улазних СДИ је од 1990. до 2000. годи-

¹¹ International Monetary Fund: Balance of Payments Year Book, IMF, New York, 1969, p. 10.

¹² OECD BENCHMARK DEFINITION OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT, Third edition, OECD, Paris, 1999, p. 8.

¹³ Дашић Бобан: Стране директне инвестиције и регионални развој Србије, Висока економска школа струковних студија Пећ у Лепосавићу, Невен, Земун, 2011, стр. 47.

¹⁴ Поповић Томислав: Актуелна кретања у међународном окружењу и Југославија – модел транзиције и транзициони потенцијал Југославије, Зборник радова – Изазови развоја на прелазу у 21. век, Институт економских наука, Београд, 1999, стр. 4.

¹⁵ Кумулативно стање у датом, посматраном, тренутку времена.

¹⁶ Dunning H. John: Multinational Enterprises and the Global Economy, Addison-Wesley Publishing Company Inc., Wokingham, England, 1993, p. 117

¹⁷ UNCTAD: World Investment Report 2008, UN, New York and Geneva, 2008, p. 10, Table I.4.

¹⁸ UNCTAD: World Investment Report 2016, UN, New York and Geneva, 2016, p. 225, Annex table 2.

не повећан за преко три пута (са 2197 милијарди УСД на 7202 милијарде УСД), а од 2000. до 2015. године такође за преко три пута (са 7.436 на 25.044 милијарди УСД¹⁹), што представља повећање од преко 11 пута у периоду од 1990. до 2014. године.

Табела 1 – СДИ сток по регионима за 2000, 2010. и 2015. годину (у билионима УСД)

Регион	Изразни сток СДИ			Улазни сток СДИ		
	2000.	2010.	2015.	2000.	2010.	2015.
Свет	7.488	20.189	24.983	7.436	20.803	25.044
Развијене земље	5.791	13.443	16.007	6.682	17.424	19.440
Земље у развоју	1.644	6.042	8.374	734	3.008	5.296
Транзиционе земље	52	703	601	19	370	307

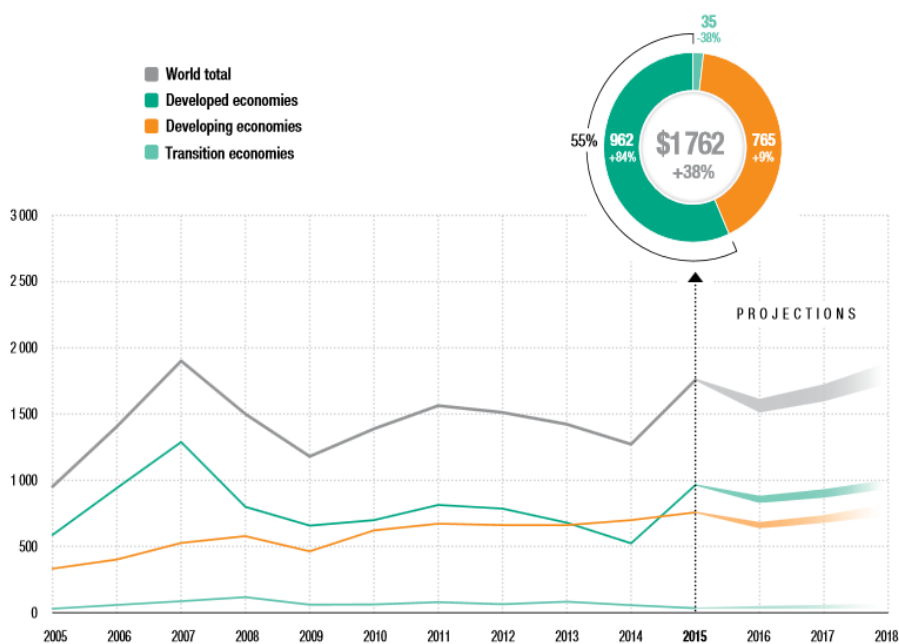
(Извор: UNCTAD: World Investment Report 2016, New York and Geneva, 2016, p. 200-203)

Што се тиче токова²⁰ СДИ у свету у периоду од 1980. до 2015. године могу се запазити, поред периода раста, и периоди њиховог пада. Последње две деценије двадесетог века карактерисао је готово непрекидан пораст излазних токова СДИ. Период од 1980. до 1990. године представља период најбржег раста СДИ до тада, који је настављен и у последњој деценији двадесетог века, резултирајући у порасту СДИ већем него икада до тада. Овакав пораст био је резултат деловања више фактора. Нарочито је био значајан процес транзиције великог броја земаља из централнопланских у тржишне привреде, који је довео до либералних инвестиционих политика и отварања, до тада затворених земаља за приливе страног капитала. Отклањањем баријера за приливе страних инвестиција, а затим и њиховим привлачењем све либералнијим политикама СДИ и чак стимулисањем њиховог прилива (разним мерама политике СДИ, примарно инвестиционим подстицајима) створене су могућности инвестирања широм света и интензивног пораста глобалних токова СДИ.²¹ Тако је омогућено инвестирање и кретање капитала у свим деловима света, што је довело до велике експанзије међународног пословања. Након достизања своје прве рекордне вредности у 2000. години, и трогодишњег опадања, СДИ у свету (приливи) остварују четворогодишњи пораст. Са укупним приливом СДИ у свету од 1.978 милијарди USD, у 2007. години остварен је највећи прилив СДИ у историји.

¹⁹ UNCTAD: World Investment Report 2016, UN, New York and Geneva, 2016, p. 225, Annex table 2.

²⁰ Токови (flows) СДИ, који могу бити улазни (inflows) и излазни (outflows), укључују капитал који страни директни инвеститор обезбеђује предузећу.

²¹ Стојадиновић Јовановић Сандра: „Савремени трендови у глобалним токовима страних директних инвестиција”, Међународни проблеми, бр. 1/2015, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 86-87.

Слика 1 – Светски токови СДИ и динамика експанзије међународног пословања у периоду од 2005. до 2015. са пројекцијом до 2018. године (милиони УСД)

(Извор: UNCTAD: World Investment Report 2016, UN, New York and Geneva, 2016, p. 2)

Након периода непрекидног раста од 2003. до 2007. године глобални СДИ излазни токови у 2008. и 2009. години показују опадајуће вредности. Економска криза, рецесија и превирања на финансијским тржиштима у свету су на то негативно утицале.

Табела 2 – Излазне СДИ у свету и по групама земаља, 2010–2015. у милионима УСД

Регион	Излазне СДИ					
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Свет	1.388	1.566	1.510	1.427	1.276	1.762
Развијене земље	699	817	787	680	522	962
Земље у развоју	625	670	658	662	698	764
Транзиционе земље	63	79	64	84	56	34

(Извор: UNCTAD: World Investment Report 2016, New York and Geneva, 2016, p. 196-199)

Табела 3 – Улазне СДИ у свету и по групама земаља, 2010–2015. у милионима УСД

Регион	Улазне СДИ					
	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Свет	1.391	1.557	1.308	1.310	1.318	1.474
Развијене земље	983	1128	917	825	800	1.065
Земље у развоју	358	373	357	408	445	377
Транзиционе земље	50	55	33	75	72	31

(Извор: UNCTAD: World Investment Report 2016, New York and Geneva, 2016, p. 196-199)

У 2010. и 2011. години уследио је пораст излазних глобалних токова СДИ, праћен поновним падом у 2012. години (условљеним генералном макроекономском ситуацијом, као и опрезом компанија при одлучивању о међународном инвестирању и пословању на иностраним тржиштима). У 2013. и 2014. години опет долази до пада извозних токова СДИ у свету, рефлектујући и даље нестабилне услове пословања и опрез компанија при међународном инвестирању и пословању. У 2015. години долази до раста глобалних токова излазних СДИ за 38 одсто у односу на 2014. годину, што је највиши ниво од глобалне економске и финансијске кризе из 2008. године. Међутим, они су и даље за око 10% мање од инвестиционог врха из 2007. године.

Према UNCTAD-овим прогнозама,²² може се очекивати да ће токови СДИ опасти за 10–15% у 2016. години као последица слабости глобалне економије, слабе агрегатне тражње и пада профита мултинационалних корпорација. Повећани геополитички ризици и регионалне тензије могу додатно да појачају очекивани пад токова СДИ. Посматрајући средњорочни период може се очекивати даљи пораст токова СДИ у свету, како у 2017, тако и у 2018. години (на 1,8 милиона УСД), што би значило даљу експанзију и даљи пораст значаја међународног инвестирања и пословања.

Исто као и кретање глобалних токова излазних СДИ, кретање глобалних токова улазних СДИ, поред периода раста, има и периоде пада. Највиши ниво глобалних токова улазних СДИ достигнут је 2007. године (2.146 милијарди USD), када је и ниво улазних токова глобалних СДИ био највиши. Што се тиче њихове пројекције у поменутом периоду очекује се позитиван раст.

Међународна производња која се остварује захваљујући директном инвестирању у иностранству представља доминантан начин међународног трговања робом и услугама²³ у савременој светској привреди. Одливи СДИ представљају доминантан облик извоза за развијене земље, док приливи страних директних инвестиција представљају претежну форму увоза за земље у развоју.²⁴

Што се тиче распореда глобалних инвестиционих токова по групама земаљама, развијене земље и даље имају доминантно учешће. Њихов удео у укупним токовима у односу на 2014. годину повећао се за 84%. Укупан удео ове групе земаља у

²² UNCTAD: World Investment Report 2016, New York and Geneva, 2016, p. 2.

²³ Стојадиновић Јовановић Сандра: Нови концепт међународне трговине, Економски факултет, Крагујевац, 2013, стр. 123.

²⁴ Стојадиновић Јовановић Сандра, Нови концепт међународне трговине, Економски факултет, Крагујевац, 2013, стр. 131 и 133.

укупним глобалним токовима СДИ износи 55% у односу на 41% у 2014. години. Такође, и земље у развоју бележе раст (9%), док је смањење карактеристично за транзиционе земље (-38%).

Главни носиоци СДИ су транснационалне компаније (ТНК)²⁵ које предузимају ове инвестиције, путем њих улазе на инострана тржишта, међународно оријентишу и шире своје пословање. „Те џиновске империје које владају тржиштем, својим активношћима у трци за остваривање што већег профита руше пред собом све баријере, природне и друштвене, тежећи уобличавању светске привреде у јединствену целину.“²⁶

Са порастом СДИ растао је и број ових компанија и број филијала које су отворене на иностраним тржиштима. Њихова снага, величина и моћ су временом расли, што је довело до тога да сада послује преко 100.000 ТНК са преко 900.000 филијала широм света, чиме су ТНК постале носиоци светске привреде.²⁷ UNCTAD²⁸ сваке године објављује податке о СДИ и ТНК за цео свет. Данас су ТНК добиле веома важну и утицајну улогу у привреди многих земаља, развијених земаља, земаља у развоју и земаља у транзицији.

Табела 4 – Индикатори активности ТНК у периоду од 1990. до 2015. године

	1990.	2005–2007 (преткризни период)	2013.	2014.	2015.
Продаја страних филијала (у млрд. УСД)	5.101	20.355	31.865	34.149	36.668
Укупна имовина страних филијала (у млрд. УСД)	4.595	40.924	95.671	101.254	105.778
Запосленост у страним филијалама (у хиљадама)	21.454	49.565	72.239	76.821	795.050

(Извор: UNCTAD: World Investment Report 2016, New York and Geneva, 2016, p. 29, Table. I. 4)

Да се ради о компанијама које су носиоци светске привреде показују и индикатори активности ТНК који су приказани у табели 4. Према подацима наведеним у табели, продаја страних филијала је у периоду од 1990. до 2015. године повећана за више од 7 пута, достижући износ од 36.668 милијарди УСД. Укупна имовина страних филијала се у периоду од 1990. до 2015. године повећала више од 23 пута, достижући износ од 105.778 милијарди УСД. Слична ситуација је и са бројем запослених у страним филијалама (повећање запослених у периоду од 1990. до 2015. године за више од 37 пу-

²⁵ За компаније које своје међународно пословање остварују предузимањем СДИ користе се различити термини, а најчешће мултинационалне или транснационалне компаније. За ове компаније UNCTAD користи термин транснационалне корпорације (Transnational Corporations – TNCs).

²⁶ Ђорђевић Саша: Улога транснационалних корпорација водећих држава света у борби за енергетске ресурсе, Војно дело, бр. 2/2015, Министарство одбране Републике Србије, Београд, 2015, стр. 41.

²⁷ Ђорђевић Александра: Транснационалне компаније и ефекти њиховог пословања на привреду Србије, Банкарство 1/2015, Удружење банака Србије, Београд, стр. 48.

²⁸ UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) – Конференција Уједињених нација о трговини и развоју.

та). Дакле, може се закључити да ТНК постају најснажнији чинилац новог светског поретка, настојећи да своје активности прошире на целокупно светско тржиште, и то путем СДИ, односно међународне оријентације пословања.

Закључак

Економска стабилност и национална безбедност сваке земље су у узрочно-последичној вези, међусобно испреплетане и незамисливе једна без друге. Као што је економска стабилност немогућа без националне безбедности, тако је и национална безбедност немогућа без економске стабилности. Њихов међусобни утицај је сталан и уређен је државном политиком.

За економску стабилност једне земље веома је значајно функционисање целокупног економског система. Он ствара материјална средства за развој свих осталих система државе, с тим што од државе, као система већег реда, добија значајне подстицаје раста и развоја. Економски систем једне земље је преко економске политике усмерен на одрживи развој са тенденцијом дугорочног експанзивног развоја и високим стопама привредног раста. Поред повећања привредног раста и развоја, као и остваривања привредне стабилности државе на макроекономском нивоу, основни циљеви економске политике јесу стварање услова за домаћа и страна улагања на микроекономском нивоу, као и за остале облике међународне сарадње. Економска политика представља значајну меру подршке јачању привредне стабилности државе.

Национална безбедност је незамислива без решавања економских и привредних питања. Управо је недостатак инвестиционих средстава за привредни раст и развој једно од главних питања које се мора решити. Стварање повољног инвестиционог амбијента за што већи прилив СДИ представља основни задатак којим се морају позабавити све субјективне снаге. Данас су СДИ постале најзначајнији облик међународног пословања и уласка компанија на инострана тржишта путем оснивања филијала у већинском или потпуном власништву. Такође, СДИ су постале све значајнији облик међународног кретања капитала за све земље. За развијене земље СДИ представљају облик међународног кретања капитала растућег значаја, а за земље у развоју и земље у транзицији најзначајнији облик међународног кретања капитала. Због свих наведених чињеница, стварањем повољног пословног окружења и привлачењем што већег броја СДИ унапређује се целокупан систем економске стабилности, а самим тим и националне безбедности.

Литература

[1] Ball Donald A., Geringer J. Michael, McNett Jeanne M. and Michael S. Minor: International Business: The Challenge of Global Competition, 13th edition, McGraw-Hill, USA, 2013.

[2] Влада Републике Србије: Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, 2009.

[3] Дашић Бобан: Стране директне инвестиције и регионални развој Србије, Висока економска школа струковних студија Пећ у Лерпосавићу, Невен, Земун, 2011.

- [4] Дашић Дејан: „Ребрендирање војске Србије“, *Војно дело*, јесен 3/2014, 197-207
- [5] Dunning H. John: *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison-Wesley Publishing Company Inc., Wokingham, England, 1993.
- [6] Ђорђевић Александра: Транснационалне компаније и ефекти њиховог пословања на привреду Србије, *Банкарство* 1/2015, Удружење банака Србије, Београд.
- [7] Ђорђевић Саша: Улога транснационалних корпорација водећих држава света у борби за енергетске ресурсе, *Војно дело*, бр. 2/2015, Министарство одбране Републике Србије, Београд.
- [8] International Monetary Fund: *Balance of Payments Year Book*, New York, 1969.
- [9] OECD BENCHMARK DEFINITION OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT, Third edition, OECD, Paris, 1999.
- [10] Поповић Томислав: Актуелна кретања у међународном окружењу и Југославија – модел транзиције и транзициони потенцијал Југославије, *Зборник радова – Изазови развоја на прелазу у 21. век*, Институт економских наука, Београд, 1999.
- [11] Радевић Борислав, Стојадиновић Јовановић Сандра, Дашић Бобан: *Међународно пословање и финансирање*, Државни универзитет у Новом Пазару, Департман за економске студије, Интерпринт, Краљево, 2016.
- [12] Ракита Бранко: *Међународни менаџмент, ЦИД, Економски факултет*, Београд, 2003.
- [13] Rugman Alan and Simon Collins: *International Business*, Pearson Education, Harlow, 2009.
- [14] Стојадиновић Јовановић Сандра: *Нови концепт међународне трговине*, Економски факултет, Крагујевац, 2013.
- [15] Стојадиновић Јовановић Сандра: „Савремени трендови у глобалним токовима страних директних инвестиција“, *Међународни проблеми*, бр. 1/2015, Институт за међународну политику и привреду, Београд.
- [16] UNCTAD: *World Investment Report 2008*, UN, New York and Geneva, 2008.
- [17] UNCTAD: *World Investment Report 2016*, UN, New York and Geneva, 2016.
- [18] Шетић Владимир: *Тајне службе у функцији економске безбедности*, Београд, Актер, 16. септембар 2012.